

Zvonka Zupanič Slavec, **Tuberkuloza. Kuga 19. in 20. stoletja na Slovenskem na primeru sanatorija Golnik 1921–1998**. Ljubljana : Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, 2009. 343 strani.

Ko sem oglašam na prijazno povabilo, da bi za *Zgodovinski časopis* poročal o knjigi prof. dr. Zvonke Zupanič Slavec o tuberkulozi in o zgodovini sanatorija Golnik, sem podobno kot prof. dr. Stane Granda, ki je knjigi napisal uvod pa tudi kot avtorica knjige, pomislil najprej predvsem na vse tiste ljudi, ki jim je ta nalezljiva bolezen grenila vsakdan in premnogokrat vzela življenje.

To informativno poročanje pišem na pragu leta, ki ga krog svetovne kulture označuje tudi kot leto skladatelja Friderika Chopina. Bil je le eden izmed mnogih, ki so v boju s tuberkulozo /sušico/ jetiko omagali; umrl je v štiridesetem letu življenja, sredi najbolj ustvarjalnih let. Koliko takih življenjskih usod, ki jih je krojila tuberkuloza, nam ponujata svet in domača tla. Naj pomislim le na dr. Antona Dermoto iz Železnikov, pravnika, urednika in politika, ki se je zaradi tuberkuloze zatekel v letih pred prvo svetovno vojno v Gorico, kjer naj bi mu milejše podnebje pomagalo k ozdravljenju. Ker mu tudi goriška klima ni pomagala, je pomislil na Egipt, kjer je deloval zdravnik, koroški Slovenec Karel Pečnik in se je tu posebej posvečal tuberkulozi in načrtoval tam tudi izgradnjo sanatorija; o jetiki, ki jo je raziskoval, je napisal knjigo v slovenskem jeziku (Celje 1923). Ko sem knjigo, o kateri poročam, začel pregledovati, sem se spomnil časa, ki je sledil kocu druge svetovne vojne. Takrat se je tudi na Primorskem v povezavi z zdravstvenim prosvetljevanjem veliko pisalo in govorilo o boju zoper jetiko. Spomnim se besežiranja in fluorografskih akcij, ki so omejile pojav tuberkuloze; za vpis v letni semester je bilo potreba med univerzitetnim študijem v Ljubljani v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja obvezno opraviti fluorografiranje. Taka obveznost je bila nedvomno učinkovita. Danes jo je nadomestila prostovoljnost, ki spremlja v Sloveniji v letu 2009 množično cepljenje proti novi gripi. Ne gre za povsem identična primera, a bodoče analize bodo pokazale, če ni bila obveznost učinkovitejši način za zatiranje oziroma omejevanje bolezenskih pojavov. Le še nekaj je vredno dodati. Izbira Golnika, katerega okoliš je odlikoval »čist in zdrav zrak«, je imela podobne razloge in namene kot v tridesetih letih 20. stoletja v italijanski državi projektiranje sanatorija za zdravljenje jetike visoko na južnem robu Trnovske planote; dostopen naj bi bil tudi s pomočjo gondolske žičnice, ki bi imela svojo začetno postajo sredi Vipavske doline.

Po tem uvodu se vračam h knjigi, ki je po krajšem in bolj splošnem uvodu, predvsem nadroben pregled delovanja sanatorija Golnik od ustanovitve dalje (1921; ustanovitelj Deželna vlada za Slovenijo) vse do leta 1998, ko se je Univerzitetni inštitut za pljučne bolezni in tuberkulozo preimenoval v Bolnišnica Golnik – Klinični oddelek za pljučne bolezni in alergijo; o tem zavodu je ob desetletnici samostojnosti (1998–2008) dr. Zupanič Slavčeva leta 2008 napisala posebno besedilo. V skoraj osem desetletij trajajočem razdobju, se je specialna bolnišnica na Golniku iz zdravilišča za tuberkulozne bolnike, spreminjala v organizacijsko središče protituberkulozne službe v Sloveniji (Banovinsko središče ta tuberkulozo), bila med drugo svetovno vojno splošna civilna bolnišnica za okupirano Gorenjsko, postala po vojni zvezni inštitut za tuberkulozo in podiplomska šola za številne jugoslovanske zdravnike in se nato, zaradi upadanja tuberkuloze in uvajanja učinkovitih zdravil, preusmerila v zdravljenje drugih pljučnih bolezni. Po združitvi z ljubljanskim kliničnim centrom (1971) se je sanatorij na Golniku vključil tudi v proces univerzitetnega študija. Skozi pripovedovanje zgodovine golniškega zdravilišča se kaže tudi podoba širjenja, zdravljenja in obvladovanja bolezni, ki je veljala za bolezen revnih slojev, kakršne je ustvarjala ali soustvarjala družba novega in modernega veka. Avtorica pa bolezni ne izključuje iz sedanje sveta, zato sporoča: »Tuberkuloza je in ni historična bolezen.«

Poročanje o zadnji samostojni izdaji univerzitetne profesorice Zvonke Zupanič Slavec nas kar samodejno vodi k razmisleku o stanju zgodovine medicine na Slovenskem. Med vsemi zvrstmi zgodovine je imela in še ima pri nas poleg splošnega študija in raziskav zgodovine družboslovnih in humanističnih ved (zgodovina umetnosti, literarna zgodovina, pravna zgodovina, zgodovina cerkve), kot edina iz naravoslovnih in tehničnih ved, profesionalno zastavljeno raziskovanje. K temu je zagotovo pripomoglo dejstvo, da je študij zgodovine medicine najtesneje povezan z znanjem, ki ga obvlada v prvi vrsti poklicni zdravnik. Ta posebnost velja tudi na primer za gradbeništvo, gozdarstvo, kmetijstvo in druge panoge, ki zahtevajo poleg splošnega poznavanja in naklonjenosti do zgodovine tudi specialna znanja, ki pa jih poklicni zgodovinar praviloma ne more poznati v zadostni meri.

Na Slovenskem se začnja sistematično raziskovanje zgodovine medicine sredi tridesetih let preteklega stoletja, ko je bil na ljubljanski medicinski fakulteti vpeljan predmet zgodovina medicine. Leta 1945 je bil ustanovljen Inštitut za zgodovino medicine kot pedagoška in znanstvenoraziskovalna ustanova. Ob Ivanu Pintarju, ki je napisal prvo slovensko knjigo o zgodovini medicine (1950), so se zlasti med zdravniki pojavljali raziskovalci zdravstva, na primer dr. Drago Mušič ali pa zgodovinar lekarništva Franc Minařik. V več kot desetletju, ki je sledilo Pintarjevi smrti, je delo inštituta zamrlo. Sledilo je od leta 1976 delovanje dr. Petra Borisova, ki je objavil nekaj temeljnih objav o zgodovini slovenske medicine. Leta 1987 se je na Inštitutu za zgodovino medicine Univerze v Ljubljani zaposlila dr. Zvonka Zupanič Slavec. Po petih letih delovanja je prevzela vodenje Inštituta, kar še vedno opravlja. Poleg predavanj na medicinski fakulteti je realizirala vrsto raziskovalnih, uredniških in prevajalskih nalog, organizirala je več strokovnih srečanj. Dvajset let njenega dela na področju zgodovine medicine označujejo avtorske monografije

kot *Z očmi zdravnice. Ugledni pisci družno z medicino* (1997), *Zdrava setev – plodna žetev. 110 let zdravstvenega zavarovanja pri Slovencih* (1999), *Podobe zdravnikov* (1999), *Medicinska fakulteta v Ljubljani. Ob 80-letnici ustanovitve* (1999), *Endemski sifilis. Škrlejska bolezen na Slovenskem* (2001; tudi v angleščini, 2005), *Družinska povezanost celjskih grofov* (2002; tudi, spremenjeno v angleščini 2004), *Razvoj javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno in njegov utemeljitelj dr. Ivo Pirc* (2005), *Javno zdravstvo 20. stoletja in njegov soustvarjalec dr. Bojan Pirc* (2007), *Bolnišnica Golnik – Klinični center za pljučne bolezni in alergijo, ob 20-letnici samostojnosti* (2008), *Razvoj slovenske kirurgije srca ob 50-letnici prve operacije na odprtem srcu, 1958–2008* (2008) in nazadnje monografija o kateri poročamo. Sodelovala je pri prevodih in kot urednik objav del starejših zdravnikov in naravoslovcev, kot so bili Mark Anton Plenčič, Anton Muznik, Franc Viljem Lipič, Fritz Pregl. Bila je soavtor biografij zdravnikov Ivana Oražna, Antona Schwaba in Karla Petriča. Uredila je zbornike Pintarjevih srečanj *Med medicino in literaturo* (1995) in *Medicinski in socialni pogledi na ljubljanski potres 1995* (1995), zbornike istih srečanj, posvečenih prof. dr. Jožetu Rantu (1997), Karlu Petriču (2003) in stoletnici rentgenologije. S tem pa navajanje še končano, saj obegajo zapisi njenih objav v COBISS-u kar 747 enot.

Dr. Zupanič Slavčeva je dala s svojimi raziskavami, objavami in organizacijskimi nalogami proučevanju zgodovine medicine na Slovenskem zlasti v 19. in 20. stoletju izjemen zagon. Z disertacijo o posmrtnih ostankih celjskih grofov je sicer posegla v pozni srednji vek. Pošpešila in povsem profesionalizirala je dejavnost, ki je do njenega vstopa v svet medikohistoričnih raziskav potekala precej nekontinuirano in le malo odmevno v širšem slovenskem prostoru. Zgodovino zdravstva na Slovenskem je še močneje utrdila v zgodovinskem spominu. Izkazala se je kot izvrsten organizator, predavatelj in pripovedovalec zgodb o zdravju, o bolezni in o zdravnikih ne le na domačih tleh marveč tudi na tujem. Pridobila je več novih raziskovalcev zgodovine medicine, zlasti iz vrst zdravnikov. Ustvarjalna vnema, ki jo je prof. Zupanič Slavčeva pokazala že od začetka svoje raziskovalne poti, dobiva nove razsežnosti in naznanja nove izvirne dosežke.

Branko Marušič